

Вступ

Проблема жорстокості та насильницької поведінки підлітків привертає увагу суспільства і знаходить своє відображення в зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. Реальністю стало пропагування в ЗМІ культу сили та жорстокості, створення інформаційного фону, на якому неповнолітній формує хибний світогляд щодо способу і стилю життя, моделей поведінки, шляхів досягнення своїх цілей, зниження виховання потенціалу сім'ї, поширення зразків асоціальної поведінки. Актуальність вивчення цього явища у наш час обумовлюється тим, що по-перше, збільшується кількість фіксованих випадків даного явища. Ситуація булінгу призводить до низки педагогічних (дезадаптація, академічна неуспішність), психологічних (психологічні розлади, закріплення в свідомості негативних уявлень про себе, зниження самооцінки, порушення соціалізації, соціальна дезадаптація), медичних (травматизація) наслідків. Проблема досліджувалась переважно західними науковцями. В Україні не проводяться систематичні загальнонаціональні дослідження цього явища (лише поодинокі), і тому ще недостатньо запропонованих форм і методів профілактики та корекції цього явища. Булінг впливає на підлітка таким чином, що він не засвоює поняття моралі як суспільного явища, тому в процесі діяльності, організованої взаємодії між здобувачами освіти не відбувається усвідомлення відповідальності один перед одним, перед колективом. Булінг у учнівському середовищі розвивається в ситуації ворожості, конфліктності, страху. Серед підлітків булінг може проявлятися у таких формах: фізичній, психологічній, економічній, сексуальній. Саме у підлітковому віці відбувається збільшення кількості випадків виникнення та прояву булінгу, але кількість жертв стає меншою. Жертвою в ситуації булінгу може стати учень, який відрізняється від інших за будь-яким критерієм на думку членів колективу. Саме тому дана програма зорієнтована на реалізацію системи організаційних, психолого-педагогічних та практичних заходів, спрямованих на удосконалення системи профілактики агресивної поведінки серед підлітків. Мета програми: ознайомити учасників освітнього процесу з причинами виникнення булінгу, впливу цього явища на окрему особистість і учнівський колектив в цілому, опрацювати практичні методи виявлення постраждалих та булерів, методи роботи з ними та профілактики даного явища. Програма складається з двох частин теоретичної та практичної частини виявлення жертв булінгу, побудові стратегічних рішень і конкретних методів впливу на учасників булінгу, організація системної роботи в учнівському колективі.

І. Завдання програми:

- визначити поняття «булінгу» та його види; виявити чинники, які перешкоджають безпеці учасників освітнього процесу;

- ознайомити з поняттям «наси́льство», його видами;
- закріпити практичні навички вирішення проявів насильства у повсякденному житті;
- відпрацювати практичні навички протидії булінгу;
- сформувати навички протидії дискримінації за статевими, віковими, етнічними, культурними ознаками, віросповіданням, ознаками відсутності/наявності інвалідності тощо;
- сформувати навички вирішення конфліктів мирним шляхом;
- скласти доступний алгоритм реагування та протидії булінгу;
- сформулювати конкретні рекомендації учням, педагогічним працівникам, адміністрації, батькам щодо організації безпечного середовища в навчальному закладі;

Очікуванні результати: запобігання виникненню булінгу в освітньому середовищі.

II Нормативна база

Лист МОН від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству»

Лист МОН від 20.03.2020 р. № 6/480-20 «Про план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькування) в закладах освіти»

Лист МОН України від 29.01.2019 №1/11-881 «Рекомендації для закладів освіти щодо застосувань норм Закону України щодо протидії булінгу»

Лист МОНУ від 29.12.2018 №1/9-790 "Щодо організації роботи у закладах освіти з питань запобігання і протидії домашньому насильству та булінгу"

III Алгоритм реалізації програми

Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Види булінгу:

Стаття 1. Вербальний булінг. Словесне знущання або залякування за допомогою образливих слів, яке включає в себе постійні образи, погрози й

неповажні коментарі про кого-небудь (про зовнішній вигляд, релігію, етнічну приналежність, інвалідність, особливості стилю одягу і т. п.).

Стаття 2. Фізичне залякування або булінг за допомогою агресивного фізичного залякування полягає в багаторазово повторюваних ударах, стусанах, підніжках, блокуванні, поштовхах і дотиках небажаним і неналежним чином.

Стаття 3. Соціальний булінг. Соціальне залякування або булінг із застосуванням тактики ізоляції припускає, що когось навмисно не допускають до участі в роботі групи, трапези за обіднім столом, гра, заняття спортом чи громадська діяльність.

Стаття 4. Кіберзалякування. Кіберзалякування (кібернасильство) або булінг у кіберпросторі полягає у звинуваченні когось з використанням образливих слів, брехні та неправдивих чуток за допомогою електронної пошти, текстових повідомлень і повідомлень у соціальних мережах. Сексистські, расистські та подібні їм повідомлення створюють ворожу атмосферу, навіть якщо не спрямовані безпосередньо на дитину.

Найчастіше жертвами булінгу стають здобувачи освіти, які мають:

- Фізичні вади – носять окуляри, погано чують, мають порушення рухового апарату фізично слабкі.
- Особливості поведінки – замкнуті чи імпульсивні, невпевнені, тривожні.
- Особливості зовнішності – руде волосся, веснянки, мають надмірну худорлявість чи повноту.
- Недостатньо розвинені соціальні навички: часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з дорослими ніж з однолітками.
- Страх перед закладом освіти: неуспішність у навчанні часто формує у здобувачів освіти негативне ставлення до закладу, страх відвідування певних предметів, що сприймається оточуючими як підвищена тривожність, невпевненість, провокуючи агресію.
- Відсутність досвіду життя в колективі (так звані «домашні» діти).
- Деякі захворювання: заїкання, дислалія (порушення мовлення), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання).
- Знижений рівень інтелекту, труднощі у навчанні.
- Високий інтелект, обдарованість, видатні досягнення.

Наслідки насилля в заклади освіти

Жертви булінгу переживають важкі емоції – почуття приниження та сором, страх, розпач і злість. Булінг вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, спричиняючи:

- ♣ неадекватне сприйняття себе – занижену самооцінку, комплекс неповноцінності, беззахисність;
- ♣ негативне сприйняття однолітків – відсторонення від спілкування, самотність, часті прогули заклау освіти;
- ♣ неадекватне сприйняття реальності – підвищену тривожність, різноманітні фобії, неврози;
- ♣ девіантну поведінку – схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності.

Кібер-булінг-(віртуальне знущання) - це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо.

Типи кібер-булінгу:

- 1) Перепалки, або флеймінг (від англ. flaming – пекучий, гарячий, полум'яний) – обмін короткими гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи комунікаційні технології.
- 2) Нападки, постійні виснажливі атаки (англ. harassment) – найчастіше це залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву (наприклад, сотні СМС-повідомлень на мобільний телефон, постійні дзвінки) з перевантаженням персональних каналів комунікації. На відміну від перепалки, нападки більш тривалі і односторонні.
- 3) Обмовлення, зведення наклепів (denigration) – розповсюдження чуток, принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Це можуть бути і текстові повідомлення і фото, і пісні, які змальовують жертву в шкідливій інколи сексуальній манері.
- 4) Самозванство, втілення в певну особу (impersonation) – переслідувач позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до її акаунту в соціальних мережах, блогу, пошти, системи миттєвих повідомлень тощо, а потім здійснює негативну комунікацію.
- 5) Ошуканство, видурювання конфіденційної інформації та її розповсюдження (outing & trickery) - отримання персональної інформації в міжособовій комунікації і передача її (текстів, фото, відео) в публічну зону Інтернету або поштою тим, кому вона не призначалась.

6) Відчуження (остракізм), ізоляція. Будь-якій людині, особливо в дитинстві, притаманно сприймати себе або в якійсь групі, або поза нею. Бажання бути включеним у групу виступає мотивом багатьох вчинків дитини і особливо підлітка.

7) Кіберпереслідування – це дії з прихованого вистежування переслідуваних і тих, хто «тиняється без» діла поруч. Зазвичай зроблені нишком, анонімно, з метою організації злочинних дій на кшталт спроб звалтування, фізичного насильства, побиття.

8) Хепіслеппінг (від англ. happy slapping – щасливе ляскання) – відносно новий вид кібербулінгу, який починався в англійському метро, де підлітки прогулюючись пероном раптом ляскали один одного, в той час як інший учасник знімав цю дію на мобільну камеру.

Відповідальність, яка чекає на булера. Булінг, тобто моральне, або фізичне насильство, агресія, у будь-якій формі, або будьякі інші дії, вчинені з метою викликати страх, тривогу, підпорядкувати особу своїм інтересам, що мають ознаки свідомого жорстокого ставлення - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, або вчинені відносно неповнолітнього, або вчинені з особливою жорстокістю - тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вчинення малолітніми, або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, правопорушення, відповідальність за яке передбачено цією статтею,- тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Приховування випадків булінгу педагогічним, науково-педагогічним, науковим працівником, керівником, або засновником закладу освіти, - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян".

Дії керівника закладу. Керівник закладу освіти повинен довести до відома здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, працівників, батьків та інших учасників освітнього процесу щодо їх обов'язку повідомляти керівника закладу про випадки булінгу (цькування), учасниками або свідками якого вони стали, або підозрюють про його вчинення по відношенню до інших осіб за зовнішніми ознаками, або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб. Відповідно до такої заяви керівник закладу видає рішення про проведення розслідування із визначенням уповноважених осіб. Для прийняття рішення за результатами розслідування керівник закладу освіти створює наказом комісію з розгляду випадків булінгу (цькування), (далі – Комісія) та скликає засідання. До складу такої Комісії можуть входити

педагогічні працівники, (у тому числі психолог, соціальний педагог), батьки постраждалого та булера, керівник закладу та інші заінтересовані особи. Якщо Комісія визнала, що це був булінг (цькування), а не одноразовий конфлікт чи сварка, тобто відповідні дії носять систематичний характер, то керівник закладу освіти зобов'язаний повідомити уповноважені підрозділи органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та Службу у справах дітей. У разі, якщо Комісія не кваліфікує випадок як булінг (цькування), а постраждалий не згодний з цим, то він може одразу звернутись до органів Національної поліції України із заявою, про що керівник закладу освіти має повідомити постраждалого. Рішення Комісії реєструються в окремому журналі, зберігаються в паперовому вигляді з оригіналами підписів всіх членів Комісії. Потерпілий чи його/її представник також можуть звертатися відразу до уповноважених підрозділів органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та Служб у справах дітей з повідомленням про випадки булінгу (цькування).

IV. Процедура/послідовність кроків і реагування на зафіксовані прояви насильницької поведінки щодо учнів/дорослого у навчальному закладі різними сторонами. Працівник навчального закладу (майстер виробничого навчання, класний керівник та ін.), який став свідком булінгу або акту насильницької поведінки повинен:

1. Миттєво зупинити неприйнятні дії.
2. Дізнатися імена та прізвища учасників події. Невідкладно повідомити класного керівника класу про зафіксований акт насилля, надати детальну інформацію про обставини ситуації.
3. Вжити невідкладних дисциплінарних превентивних заходів: нагадати правила школи та наслідки їх порушення.

Класний керівник, або майстер виробничого навчання групи, який дізнався про випадок булінгу зі здобувачем освіти його групи повинен:

1. Заспокоїти, розрадити, нормалізувати поведінку всіх учасників акту насильницької поведінки.
2. Визначити, чи цей випадок підпадає під визначення «булінг». Якщо цей акт насильницької поведінки не класифікується як булінг, провести розмову з учасниками події щодо її причин та запобігання такого в майбутньому. Якщо є проявом булінгу – тоді крок 3.
3. Провести розмову з групою із метою нагадати про Антибулінгову політику та неприпустимість булінгу у закладі освіти.
4. У той же день повідомити батьків суб'єкта і об'єкта булінгу про ситуацію під час особистої зустрічі.

5. У той же день повідомити про ситуацію, що сталася, в батьківській групі з обмеженим доступом, без вказування імен і прізвищ учасників.

6. У той же день повідомити психолога про випадок булінгу у групі.

7. У той же день зафіксувати випадок булінгу в Журналі обліку звернень та повідомлень з булінгу(цькування).

8. У співпраці комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) з розробити план індивідуальної роботи з групою для нормалізації психологічного клімату, а також провести індивідуальну роботу з учасниками акту насильницької поведінки.

Ефективними для зниження ризику кібербулінгу виявилися п'ять стратегічних напрямів:

1. Забезпечення розуміння явища булінгу і кібербулінгу усіма суб'єктами (працівниками закладу освіти, здобувачами освіти, батьками), включаючи:

- розуміння швидкого розвитку новітніх технологій і умов безпечного їхнього використання,
- шляхів ефективного реагування дорослих на випадки кібербулінгу, з яким стикається дитина, для збільшення імовірності звернення жертви по допомогу до дорослих,
- позитивного використання технологій, оскільки уявлення дітей про кіберпростір є важливим чинником їх он-лайн поведінки,
- загальна обізнаність щодо явища булінгу, цифрової моралі, етикету, соціально-психологічні тренінги, розвиток комунікативних навичок,
- ефективна поведінка у відповідь на кібербулінг (і в технічному, і в психологічному плані).

2. Розвиток проактивної політики закладу освіти, планування і практик, спрямованих на:

- ясну і відповідну політику і практику закладу освіти, в яких містилось би чітке і сильне повідомлення про відповідальність за соціальнопсихологічну безпеку і підтримуючу атмосферу у закладі;
- очікування позитивної поведінки і моральних дій он-лайн (і офлайн також);
- права і відповідальність всього персоналу закладу освіти, здобувачів освіти, родин за подолання кібербулінгу;
- ефективні механізми он-лайн повідомлення про кібербулінг і адекватну допомогу у відповідь,

- делікатний розбір окремих випадків кібербулінгу, особливо якщо вірогідною є ескалація посилення знущань;
- консультації зі спеціалістами в сфері інформаційнокомунікаційних технологій.

3. Створення і підтримка ресурсного соціального оточення включаючи:

- забезпечення стратегії позакласної активності здобувачів освіти, спільних вчинків, спільної творчості;
- для посилення позитивних міжособистісних зв'язків у закладі освіти, які сприяють згуртованості і емоційній підтримці здобувачів освіти;
- схвалення підтримуючої культури, яка передбачає активне втручання спостерігачів у випадку булінгу.

4. Захист середовища:

- сприяння позитивному використанню технологій;
- доступність технологій для здобувачів освіти з навчальною і соціальною метою;
- забезпечення спостереження за здобувачами освіти в кіберпросторі (дієве модерування).

5. Колаборативні зв'язки навчального закладу-сім'ї-громади:

- розвиток координації і узгодженості дій навчального закладу і родини для запобігання кібербулінгу,
- схвалення батьківської відповідальності і уміння відслідковувати дитячу он-лайн поведінку і надавати дитині позитивну підтримку;
- залучення спеціалістів, які можуть надати консультації щодо питань безпеки середовища і налагодження здорових стосунків;
- розбудова зв'язків зі спеціалістами з інформаційних технологій, правового захисту тощо.

Орієнтовані питання для бесіди зі здобувачем освіти щодо випадку кібербулінгу:

- Розкажи мені, будь ласка, що трапилося?
- Про що ти подумав, коли це трапилося?
- Які думки прийшли тобі потім, вже після цього випадку?
- Як ти думаєш, на кого вплинули твої дії?

- Як саме на твою думку, впливали твої дії на цю людину(людей)? Якщо дитина постраждала:

-Якою була твоя реакція, коли ти вперше побачив сайт/лист/тощо?

- Як ти себе почуваєш через те, що сталося?

- Що обуло для тебе найважчим?

- Як твої друзі (чи родина) реагували, коли почули, що сталося?

Питання для завершення розмови:

- Як ти думаєш, що є головним у тому, що ми обговорювали?

- Що ти хочеш бачити результатом нашої розмови?

Кроки класного керівника, психолога, майстра виробничого навчання групи щодо роботи зі свідками/пасивними учасниками булінгу:

1. Провести розмову-нагадування з групою щодо неприпустимості проявів булінгу і насильницької поведінки в закладі освіти.

2. Провести позапланові класні активності, під час яких здобувачі освіти проявляють себе з менш звичних сторін, мають змогу зблизитися та налагодити відносини.

3.Провести тренінги, з попередження проявів булінгу,

Кроки батьків: Батьки здобувача освіти, який поскаржився на булінгову поведінку щодо неї:

1. Повідомити класного керівника, або майстра виробничого навчання групи про скарги дитини і підозри на булінг. Переконатися, що у закладі освіти зафіксований і мав місце випадок булінгу, про який розказує дитина.

2. Обговорити скарги дитини на випадок насильницької поведінки щодо неї під час особистої зустрічі з класним керівником і психологом, або майстром виробничого навчання груп, або іншою особою.

3. Поговорити з дитиною про неможливість проявів в закладі освіти насильства. Пояснити необхідність співпраці з психологом закладу та керівниками групи (класним керівником та майстром виробничого навчання групи) до нормалізації психоемоційного стану групи.

4. Зустрітися з психологом закладу освіти, щодо усунення наслідків булінгу.

5. У разі рекомендацій психолога закладу освіти звернутися до іншого спеціаліста (психолога чи психотерапевта). регулярно повідомляти психолога закладу освіти про етапи і результати роботи.

6. Відвідати щонайменше 2 зустрічі з психологом закладу освіти задля профілактики виникнення в подальшому таких випадків.
7. Постійно надавати й отримувати від класного керівника та майстра виробничого навчання групи зворотний зв'язок щодо емоційного стану дитини.

Батьки здобувача освіти, у якого зафіксували булінгову поведінку:

1. Прийти на зустріч із класним керівником, психологом, майстром виробничого навчання та отримати детальну інформацію стосовно проявів дитини та обставин ситуації, що склалася.
2. Ознайомитись із записом у Журналі обліку звернень та повідомлень з булінгу (цькування) і програмою вирішення конфліктів у закладі освіти. У разі відмови витяг із журналу з описом ситуації надсилають на поштову адресу батьків рекомендованим листом чи на електронну пошту вказану у договорі.
3. Поговорити зі здобувачем освіти про неприпустимість булінгу у закладі освіти та необхідність співпрацювати з психологом, класним керівником, майстром виробничого навчання до нормалізації психоемоційного стану і психологічного клімату в групі.
4. Співпрацювати з психологом закладу освіти щодо усунення наслідків булінгу. Відвідати щонайменше 2 зустрічі з психологом закладу освіти задля профілактики виникнення в подальшому таких випадків.
5. Звертатися до інших спеціалістів (психолога чи психотерапевта та ін.) за рекомендацією психолога чи за власним бажанням. У такому разі регулярно повідомляти психолога закладу освіти про етапи та результати роботи.
6. Постійно надавати й отримувати від керівників групи (класного керівника чи майстра виробничого навчання) зворотний зв'язок щодо емоційного стану дитини

V. ПОРЯДОК подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти.

Загальні питання

1. Цей Порядок розроблено відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)».
2. Цей Порядок визначає процедуру подання та розгляду заяв про випадки булінгу (цькуванню).

3. Заявниками можуть бути здобувачі освіти, їх батьки/законні представники, працівники та педагогічні працівники закладу освіти та інші особи.

4. Заявник забезпечує достовірність та повноту наданої інформації.

5. У цьому Порядку терміни вживаються у таких значеннях: Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

систематичність (повторюваність) діяння;

наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Подання заяви про випадки булінгу (цькуванню)

1. Здобувачі освіти, працівники та педагогічні працівники, батьки та інші учасники освітнього процесу, яким стало відомо про випадки булінгу (цькування), учасниками або свідками якого стали, або підозрюють його вчинення по відношенню до інших осіб за зовнішніми ознаками, або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб зобов'язані повідомляти директору навчального закладу.

2. Розгляд та неупереджене з'ясування обставин випадків булінгу(цькування) здійснюється відповідно до поданих заявниками заяв про випадки булінгу (цькування) (далі – Заява).

3. Заяви, що надійшли на електронну пошту отримує секретар-друкарка, яка зобов'язана терміново повідомити керівника закладу та відповідальну особу.

4. Прийом та реєстрацію поданих Заяв здійснює відповідальна особа, а в разі її відсутності – особисто директор навчального закладу або його заступник.

5. Заяви реєструються в окремому журналі реєстрації заяв про випадки булінгу (цькування).

6. Форма та примірний зміст Заяви оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу.

7. Датою подання заяв є дата їх прийняття.

8. Розгляд Заяв здійснює директор навчального закладу з дотриманням конфіденційності.

Відповідальна особа

1. Відповідальною особою призначається працівник навчального закладу з числа педагогічних працівників.

2. До функцій відповідальної особи відноситься прийом та реєстрація Заяв, повідомлення директора навчального закладу.

3. Відповідальна особа призначається наказом директора навчального закладу.

4. Інформація про відповідальну особу та її контактний телефон оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу.

Комісія з розгляду випадків булінгу (цькування)

1. За результатами розгляду Заяви директор навчального закладу видає рішення про проведення розслідування випадків булінгу (цькування) із визначенням уповноважених осіб.

2. З метою розслідування випадків булінгу (цькування) уповноважені особи мають право вимагати письмові пояснення та матеріали у сторін.

3. Для прийняття рішення за результатами розслідування директор навчального закладу створює комісію з розгляду випадків булінгу (цькування) (далі – Комісія) та скликає засідання.

4. Комісія створюється наказом директора навчального закладу.

5. До складу комісії можуть входити педагогічні працівники (у томі числі психолог, соціальний педагог), батьки постраждалого та булера, директор навчального закладу та інші зацікавлені особи.

6. Комісія у своїй діяльності керується законодавством України та іншими нормативними актами.

7. Якщо Комісія визначила, що це був булінг (цькування), а не одноразовий конфлікт чи сварка, тобто відповідні дії носять систематичний характер, то директор навчального закладу зобов'язаний повідомити уповноважені органи Національної поліції (ювенальна поліція) та службу у справах дітей.

8. У разі, якщо Комісія не кваліфікує випадок як булінг (цькування), а постраждалий не згодний з цим, то він може одразу звернутись до органів Національної поліції України із заявою, про що директор навчального закладу має повідомити постраждалого.

9. Рішення Комісії приймаються більшістю її членів та реєструються в окремому журналі, зберігаються в паперовому вигляді з оригіналами підписів всіх членів Комісії.

10. Потерпілий чи його/її представник можуть звертатися відразу до уповноважених органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та службу у справах дітей з повідомленням про випадки булінгу (цькування).

11. Батьки зобов'язані виконувати рішення та рекомендації Комісії.

Терміни подання та розгляду Заяв

1. Заявники зобов'язані терміново повідомляти керівнику закладу про випадки булінгу (цькування), а також подати Заяву.

2. Рішення про проведення розслідування із визначенням уповноважених осіб видається протягом 1 робочого дня з дати подання Заяви.

3. Розслідування випадків булінгу (цькування) уповноваженими особами здійснюється протягом 3 робочих днів з дати видання рішення про проведення розслідування.

4. За результатами розслідування протягом 1 робочого дня створюється Комісія та призначається її засідання на визначену дату але не пізніше чим через 3 робочих дні після створення Комісії.

5. Керівник закладу зобов'язаний повідомити уповноважені органи Національної поліції (ювенальна поліція) та службу у справах дітей про кваліфікований Комісією випадок булінгу (цькування) протягом одного дня.

Відповідальність осіб причетних до булінгу (цькування).

Відповідальність за булінг (цькування) встановлена статтею 173 п.4 Кодексу України про адміністративні правопорушення такого змісту:

«Стаття 173 п.4» . Булінг (цькування) учасника освітнього процесу. Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин. Діяння, передбачене частиною першою

цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин. Неповідомлення директором закладу уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку.